

IN MARGINE NOVÉ EDICE RUKOPISŮ

V nakladatelství Host a edici Česká knižnice vyšla v dubnu r. 2011 (vročení 2010) nová edice *Rukopisu královédvorského a zelenohorského*, pod jejíž přípravou je podepsán dr. Dalibor Dobiáš. Nové reprezentativní vydání obou textů bylo již dlouhou dobu edičním desideratem a samo o sobě je počinem záslužným, a to i proto, že představuje Hankův dnes takřka nedostupný převod z r. 1818. Nová edice obou děl však z různých důvodů, které budou podrobněji rozvedeny níže, může vzbuzovat také jisté rozpaky.

Prvním, neboť nejzřetelnějším problematickým rysem je **celková struktura svazku**. Se zařazením překladů obou *Rukopisů* (RKZ) z pera Kamila Bednáře na první místo, má-li být kniha „čtenářským vydáním“ (s. 187), lze jen souhlasit (přičemž je třeba mít na paměti, že tento převod pochází už z r. 1961). Bylo by však záhodno zdůraznit více než jen informativně (s. 212), že Bednářův překlad, akcentující lyriku RK, a kladoucí ji proto v převodu na první místo, je takto již recepcí svého druhu a že se v tomto ohledu odchyluje od *původního členění korpusu básní* na originálním RK, který se počíná básněmi epickými. Prostá juxtaopozice Hankova vydání, které za Bednářovým převodem v edici následuje a s výjimkou tzv. *Proužků* toto členění zachovává, tu dle našeho soudu z hlediska recipienta nestačí.

K této poznámce se druzí i *disparátnost v zrcadlovém vydání* edice RKZ od Václava Flajšhansa a převodu básní od Václava Hanky. Fragment RZ zvaný *Sněm(y)* sice stojí „v obsahovém, rytmickém i stylovém vztahu k jádru RZ“ (tj. k *Libušinu soudu*, s. 211), ale z hlediska textově věrného vydání, o něž by edice České knižnice (vždyť která jiná?) mohla usilovat, jde proti vydání Hankovu (což editor sám konstatuje na s. 211), a tedy i proti členění textu v originálu RZ – představuje tak opět de facto recepci jednoho z minulých editorů RKZ. Je zajisté svrchovaným právem editora vydat text dle svých představ¹, mohlo by snad však být pečlivěji dbáno rukopisné tradice a řazení textů podle originálu, protože čtenářsky se tak celek Bednářova překladu dostává do nesouladu s Flajšhansovou edicí i Hankovým převodem (a posledních 9 veršů na str. 185 pak jaksí chybí)². V zrcadlové edici postrádáme údaje o paginaci originálu; stručnou poznámku by si zasloužil také neúplný verš tištěný pod básní

¹ Je přinejmenším s podivem, že editor sám neměl RKZ nikdy fyzicky v ruce a prováděl ediční práci pouze na základě jejich reprodukcí ve starších vydáních. Detailněji o tom v rozhovoru pro Lidové noviny z června t. r. dostupném z URL: <http://www.ucl.cas.cz/cs/aktuality/1153-rozhovor-s-daliborem-dobiaem-v-lidovych-novinach>.

² Bez vysvětlení zůstalo též Flajšhansovo doplnění prvního řádku básně *Oldřich* pomocí posledního řádku *Proužků* (text „sě v č“), neboť Hanka začíná svůj text ve shodě s RK následujícím torzem verše „rn les“.

Skřivánek, který už není její integrální součástí a představuje – nebo měl představovat – začátek nové básně (ve starších edicích uváděn i jako *Zlomek*). Konečně je třeba žet i *absence obrazové přílohy*, která by reprodukovala alespoň část Rukopisů na ukázkou.

Zadruhé je třeba si nad Dobiášovou edicí položit otázku, zda **80 let stará edice V. Flajšhane** může být základem edice dnešní a zda by v rámci nového vydání v ČK nebylo bývalo lépe vydat RKZ opravdu nově, anebo alespoň s detailnějším přihlédnutím k jazykovědným poznámkám K. Komárka ve *Sborníku RKZ* (či snad i k poměrně čerstvým edicím J. Enderse (1991) a K. Nesměráka (1997) z okruhu obhájců středověkého původu textů?) a po revizi odborníky na starou češtinu a edice stč. památek připojit vlastní ediční úpravy, jak tomu standardně bývá, přímo pod text jako různočtení. Je užitečné, že editor svá dílčí různočtení textu RKZ připojuje (s. 206-7) a místy, v jednotlivých poznámkách k básním, je také zdůvodňuje, činí tak ovšem až v připojeném komentáři, takže celkový obraz o jeho edičních přístupech a postupech zůstává roztříštěný a nesnadno zjistitelný.

Jen mimochodem zmiňujeme, že už z pouhého srovnání obou zrcadlových edic vyniká poměrně zřetelně, na kolika místech předpokládaný falzátor V. Hanka či kdosi z jeho okruhu svému textu nerozuměl a chybně (Dobiáš píše „nepřesně“ (s. 199), ale to je jen zbytečný eufemismus) je interpretoval, nehodláme-li mu imputovat obzvlášť potměšilé falzátorství. Srovnajme kupř. jen Hankova čtení výrazů *na popravu* („na popraží“), *vletorečný* („vletořičný“) z *Libušina soudu; sypáše* („sypala“, Čest. 217) a *rozkošem* („rozkošem“, *Záb.* 69) z *RK* anebo nelogickou interpunkci v některých pasážích básní *Oldřich* či *Záboj* – tato chybná Hankova čtení ostatně editor udává (s. 281 a 296) a uvádí i další konkrétní příklady (s. 291), jichž bylo v celém korpusu básní skutečně několik desítek.

Třetím bodem, jenž doplňuje dva předchozí, je **Dobiášův komentář k celé edici**, čítající bezmála 120 stran. Kromě faktického komentáře k edici, jemuž nelze mnoho vytknout, a konkrétních poznámek k jednotlivým básním jde vlastně o jakýsi kompilační soupis rekapitulující historii života obou textů v české společnosti a vyznačující se občas kolísající mírou srozumitelnosti, zejm. pro neakademického čtenáře (syntakticky přetížená souvětí, četné závorky a vsuvky, transgresivy minulé, obsáhlá faktografie, repetitivnost některých formulací a informací). Za slabinu takto koncipovaného komentáře považujeme ne zcela kritickou reflexi pramenů, z nichž byl sestaven, neboť obsahuje též některé faktické nepřesnosti, nedůslednosti, ale i prázdná místa, resp. opomenutí, které by při důkladnější revizi textu jistě bylo možné odstranit. Chápeme, že edice si nekladla „za cíl znovu polemicky

rozdělit jednotlivé argumenty pro dataci RKZ do 19. století“ (s. 188), mohla však dle našeho názoru alespoň poukázat na zjevné nedostatky minulých výkladů RKZ.

K nejproblematictějším místům tak patří např. tvrzení o „trvalé platnosti“ námitky vůči slovu *tábor* (s. 198, 249), u něž se dnes dle etymologů uznává jeho turkotatarský původ³ a pod nímž lze v textu *Jaroslava* rozumět nejspíše „jízdni oddíl“. Nejedlého *lesní rohy*, kdysi dosti frekventované a hojně uváděné, představují pravděpodobně stč. „rohy lesa“, z nichž se zvedá zvuk přicházejícího vojska (*lectio difficilior*).

Zavádějící je informace o oponentuře zkoumání RKZ tzv. Ivanovovým týmem v Kriminologickém ústavu z r. 1975 (např. odmítnutí závěrů „pod politickým tlakem“, s. 273); pokud tehdy prohlásil Ivanov sám: „(...) Plně chápu to, že jsou zde chemické nedostatky a že máte právo na ty chemické nedostatky poukazovat. Na druhé straně je třeba zvážit, že tu existuje obec obhájců, která přivítala by s nesmírným potěšením, někdy možná s nacionalistickým potěšením, že se tu vlastně nic nedokázalo a že vlastně ty všechny pokusy byly chybné nebo nedostatečné. Tak abychom zvážili, jak z této situace. To je vlastně smysl tady toho sedění.“⁴, lze si učinit konkrétní představu o přístupu a vědecké akribii badatele.⁵

Sluší se krátce zmínit i o **otázce tzv. paralel**. D. Dobiáš uvádí, že „soudobé [tj. prvorepublikové] bádání se přitom proti soupisům paralel z 90. let posouvalo k jemným, jasnějším rozporům v RKZ a středověké skutečnosti“ (s. 269), sám však jak v komentáři, tak v dílčích poznámkách k básním dané paralely hojně cituje a užívá jich k výkladu textů. Paralely k RKZ v obrozené i světové literatuře jsou jistě k nalezení; je ovšem otázka, do jaké míry zde mohou být zachyceny *loci communes* a co jsou k poznání možné geneze díla paralely schopny přinést i v současnosti. Pozitivisté a realisté, o jejichž metodologickém dědictví v oblasti zkoumání RKZ bude ještě řeč níže, je totiž chápali především jako protihankovské důkazy a neuvědomovali si dost dobře, že kvantum textů, v nichž tyto paralely nacházeli, podvracelo pravděpodobnost, ne-li přímo samu možnost takového postupu u předpokládaných falzátorů.

Je symptomatické, že počty paralel lze dále rozhojňovat: kupř. k citované paralele k *Jaroslavovi ze Ztraceného ráje* (s. 288) je možno uvést paralelu z Vergiliovy *Aeneidy* (II, 250-

³ Tak Machkův (nikoliv však první vydání) i Rejzkův etymologický slovník.

⁴ Přepis diskuse na zasedání vědecké rady Kriminologického ústavu z r. 1975, protokol, s. 48.

⁵ Připomínáme, že fyzikálně-chemická zkoumání ve 30. letech se pod vedením prof. Vojtěcha soustřeďovala právě na autenticitu média, na němž je text RKZ zapsán, a protože se tehdy nepodařilo prokázat, že by se během zkoušek chovalo jinak než autentické pravé stč. rukopisy, nastolovala tudíž znovu otázku stč. původu textu samotného.

252): „Vertitur interea caelum et ruit Oceano nox/ involvens umbra magna terramque polumque/ Myrmidonumque dolos.“⁶ či k paralele z RZ s Lindovou *Září* „každý otec byl vůdcem rodiny své“ (s. 226, znovu 306) latinský historicko-právní pojem *pater familias*. Za dnes sotva udržitelný pokládáme dvakrát citovaný (s. 257, 291) paralelový argument E. Komárka z r. 1868 o vlivech „obrozenské divadelní praxe“ v představeních *Panny orleánské*, během nějž se herci opakovaně vraceli na scénu, na kompozici básně *Čestmír*, ve které hrdinovo vojsko devětkrát obchází horu.

Editor se chvályhodně, ovšem jen obecně zmiňuje (s. 190, 265) o stati prof. Krejčího v časopise *Slavia* (KREJČÍ 1974: 378nn.), která nejen znovu formulovala **otázku nedořešené atribuce RKZ**, ale také polemizovala s pojetím RKZ jako (pre)romantických, ossianovsky laděných děl, tedy s pojetím v české literární vědě a historii takřka kanonickým⁷. Prof. Krejčí ve svém článku argumentoval, že četné preromantické rysy ve skladbách RKZ chybějí, zejm. není přítomen obvyklý ossianovský aparát, a že duchovně souvisejí spíše s klimatem pozdně osvícenským, helenizujícím⁸. Rehabilitoval také specifika jazyka RKZ jako jazyka básnického, od kterého vede linie novočeského básnictví, a zakončil svou stať slovy, na kterých není třeba mnoho měnit ani dnes: „Avšak RKZ jsou především básní. Je třeba hledat básníka, a toho dosud nemáme; podvodník a kompilátor na to nestačí.“ Je příznačné, že Krejčího disentní názor zůstal v české literární vědě nereflektován a že odkazy na Ossiana a romantické mystifikace se v populární, naučné i odborné literatuře udržují dodnes – snad proto, že takto pojatý diskurs je vlastně badatelsky neproblematický a vychází vstříc čtenářským očekáváním.

Také z tohoto důvodu bychom byli uvítali, kdyby nové vydání v ČK **doprovodila studie**, která by znovu přistoupila k oběma Rukopisům především jako k literárním textům a pokusila se o jejich interpretaci jakožto svébytných, a nikoli jen „svérázných“ (text na záložce knihy) uměleckých děl – až na drobné poznámky u jednotlivých básní však toto chybí. Vedla-

⁶ „Zatím se otočí nebe a od moře žene se noc, jež/ zahalí velikým stínem zemi i nebeskou klenbu/ i listivé úmysly Řeků.“ (přel. J.Ž)

⁷ Ve stručnější podobě argumentuje shodně i jeho stať „Doba národního obrození“ v díle *Antika a česká kultura* (tam uvedena sine nomine auctoris), s. 328-346.

⁸ Srov. samu Hankovu recepci v předmluvě k edici 1818: „Jako Řekové (...) svého Homéra, Aischyla a Orfeu našli; tak zpívali naši Lumírové a Zábojové slavné činy starobylých hrdin, války knížat, krvavé půtky zemanů (...)“ atd. Viz také Hankova slova v dopise Dobrovskému den po nálezu, která D. Dobiáš cituje na s. 214: „(...) Duch je v tom právě homérický.“

li tu editora jistá zdrženlivost před autoritami, nevíme⁹; pokládáme však za jisté, že bude zapotřebí, dříve či později, opustit metodologicky vyčerpaný pozitivisticko-realistický diskurs (ostatně, kde jinde v české literatuře než v oblasti RKZ má dosud svou platnost?) a přistoupit k Rukopisům jako k dílům *primárně uměleckým*, nikoliv historickým: zanechat hledání „historických fakt“ a texty RKZ literárně interpretovat nově a nepředsudečně. Smíme-li se tu uchýlit k již jednou zmíněné paralele, odvážit se číst Rukopisy např. tak jako Vergiliovu *Aeneidu* bez homérského metatextu.

Zajímavá je v této souvislosti **otázka hexametru**, který býval nalézán v textech některých básní *RK* (*Čestmír, Záboj* – tak i editor na s. 289, 293). Bylo by užitečné ověřit tato tradovaná tvrzení a znovu analyzovat metrickou strukturu zmiňovaných básní. Mnohé z hexametřů jsou dle našeho názoru totiž jen výsledkem sémanticko-syntaktického veršového členění. Vzhledem k tomu, že např. v básni *Záboj* lze nalézt vícero pětislabičných celků (*v čelo před bohy, dietkám i ženám, tamo pokrysta* aj.), hypotetický hexametr „Aj ty Záboju, ty pješ srdce k srdcu“ (v. 52) lze číst i jako dva verše. V druhém editorově příkladu ze s. 293 („Čemu naše braň jmá tepruv / ot vrcha soptati krutost?“, v. 103-4) nacházíme stop sedm¹⁰. Příklad hexametru z *Čestmíra* „Aj vzhóru k vyšňu hradu, / aj k hradu, voji, tecte!“ (v. 68-9) je zase založen na spojení dvou samostatných heptasylabických celků; podobných hexametřů je ovšem takovýmto postupem v básni možné vytvořit, resp. nalézt mnoho.

Za poněkud sporné také považujeme označení *přízvučného* hexametru za „dobově vysoce ceněné“ (s. 293). Raně obrozenská tradice tíhla spíše k *časoměrnému* hexametu, resp. hexametu silně ovlivněnému časoměrnými pravidly¹¹, a snažila se pohelénštit básnickou češtinu v období doznívajícího evropského klasicismu, jenž specificky přijímal antickou kulturu (klíčoví autoři Horatius a Homéros). Na změně tohoto básnického

⁹ Např. zdrženlivé tvrzení ze s. 302: „Zdá se, že T. G. Masaryk nebyl zcela práv významu básně (...)“ – Masaryk smyslu básně *Žežulice* jednoduše neporozuměl.

¹⁰ Toto hodnocení se traduje od J. KRÁLE, *O prosodii české*, 153nn. Potíž tkví v tom, že pokud by měl být verš čten jako hexametr, museli bychom měřit oba takty *naše braň* a *jmá tepruv* jako daktylské, což je u spojení *jmá tepruv* krajně nepravděpodobné. Celý první verš je mnohem přirozeněji čten i členěn v kadenci trochejské, kdy dostáváme 4 stopy.

¹¹ Tak PUCHMAJER v *Sebrání básní a zpěvů* (1795) vysoce hodnotí Dobrovského pravidla o přízvučném („převýborná a jediné opravdová pravidla“), ale už v *Přídavku k prozodii české* (1802) je modifikuje se zřetelem k časoměrným pravidlům. Podobný prozodický kompromis nacházíme v NEJEDLÉHO překladu I. knihy *Íliady* (1802). V. STACH, publikovavší časoměrnou báseň už v almanachu *Básně v řeči vázané* (1785), vydává r. 1806 spisek *Harmonie a dobrozvučnost jazyka českého*, v němž pléduje pro časomíru. Původně anonymní *Počátkové českého básnictví, obzvláště prozodie* (1818) odmítají v *Prvním listě* přízvučnou poezii dle Dobrovského z esteticko-nacionálních hledisek. K časomíře se částečně přichyľuje též metron POLÁKOVY *Vznešenosti přírody* (přepřacovaně 1819). Srov. též J. ŽYTEK: Helenizující pojetí češtiny: konstitutivní rys starších českých překladů antického hexametru.

paradigmatu se mimo jiné podílely také Rukopisy. S poukazem na původní, přirozená veršová schémata starých Čechů postupně ovlivnily odsunutí časoměrné poezie, lingvocentricky akcentované zejména kvůli prestiži klasických literatur a její ne-německosti, na okraj novočeského básnictví (byť se jednalo o okraj elitní – Kollár) a opětovně otevřely cestu k sylabotónismu¹². Časoměrná poezie se poté objevovala už jen tam, kde stále ještě plnila funkci referenčně-estetizujícího rámce – tedy takřka výhradně v překladech z antické literatury (např. Vinařického *Aeneis* z r. 1851).

Svou reflexi nové edice RKZ si dovoluujeme uzavřít **poznámkou k *Písni vyšehradské***, zmiňované jako falzum na s. 188, detailněji na s. 221. Historika o nález jejího textu pod přídešním knihy, kterou si J. Linda v podnájmu měl podpírat nohu stolu, je dosti známá; komentář ovšem mohl doplnit, že jde o jediný text z údajného Hankova okruhu, od něž máme *několikero exemplářů* včetně německého překladu. Kromobyčejně zajímavé je, že jeden z nich od Lindy s vysokou pravděpodobností pocházet nemůže, neboť ho našel prof. Peisker ve vazbě staré knihy, kterou dle vlastních slov zakoupil r. 1893 nebo 1894 „na štýrskohradeckém fetzenmarktu“ (HORNÁ 1933: 5-6)¹³ a který sám ho pokládal za falzifikát. Nakolik lze soudit podle nevalné fotografie reprodukcující Peiskerův exemplář v Hornově vydání, je text tohoto rukopisu členěn jinak než Lindův exemplář uchovávaný v Muzeu¹⁴.

Jakkoliv se může jevit, že jsme v této poznámce pohlédli na novou edici RKZ spíše v kritickém světle, bylo naší snahou upozornit především na nesamozřejmou skutečnost – totiž že české literární vědě a historii zůstává i po tomto vydání RKZ v oblasti Rukopisů široké pole k dalšímu bádání¹⁵. Nezbyvá než popřát mu úspěch.

PRAMENY:

Rukopisy královédvorský a zelenohorský.

2011 Ed. D. Dobiáš (Brno: Host)

Rukopis Zelenohorský a Královédvorský.

¹² Z úsporných důvodů zde užíváme jako protějšek poezie časoměrné tento zjednodušený termín.

¹³ Detailní popis nález „blanky“ s textem písně i jejího luštění, pocházející přímo od prof. Peiskera, viz ibidem.

¹⁴ Kromě toho existují jisté indicie naznačující, že text uložený v Muzeu nemusí být totožný s původním textem Lindovým, protože jeho nejstarší čtení (transliterovaná) se plně neshodují s dnes dochovaným textem.

¹⁵ Srov. nejnověji příspěvek dr. Lubomíra Sršně z Národního muzea, přednesený na konferenci Václav Hanka 1791-1861-2011, podle něž je možné uvažovat i o tom, že RK může být opisem staršího středověkého rukopisu pocházejícím z doby renesance či baroka.

1991 Ed. J. Enders (Praha: Neklan)

LITERATURA:

HORNA, Richard

1933 *Nový rukopis „Písně Vyšehradské“* (Bratislava: Richard Horna)

KRÁL, Josef

1923 *O prosodii české I* (Praha: Česká akademie věd a umění)

KREJČÍ, Karel

1974 „Některé nedořešené otázky kolem RKZ“; in: *Slavia* 42 (1974), s. 378-396

1978 „Doba národního obrození“; in: *Antika a česká kultura* (Praha: Academia), s. 328-346

MACHEK, Václav

2010 *Etymologický slovník jazyka českého*⁵ (Praha: NLN), sub voce „tábor“

OTRUBA, Mojmír (ed.)

1969 *Rukopisy královédvorský a zelenohorský: dnešní stav poznání („Sborník“)* (Praha: Academia)

REJZEK, Jiří

2001 *Český etymologický slovník* (Voznice: Leda), sub voce „tábor“

VERGILIUS Maro, Publius

Aeneis. Dostupné z URL: <http://www.thelatinlibrary.com> (3/11/2011)

ŽYTEK, Jakub:

2005 „Helenizující pojetí češtiny: konstitutivní prvek starších českých překladů antického hexametru“; in: E. Gracz-Chmura (ed.) *Spojrzenia: literatura polska, czeska i niemiecka: problemy translacji* (Kraków: Uniwersytetu Jagiellońskiego), s. 179-194

Přepis diskuse na zasedání vědecké rady Kriminalistického ústavu VB FSVB (podle magnetofonového pásku). Digitalizovaná fotokopie (Archiv Ministerstva vnitra), 55 stran strojopisu. Dostupné z URL: <http://kix.fsv.cvut.cz/~urban/r/ivanov/ku/diskuse.pdf> (3/11/2011)

Rozhovor s Daliborem Dobiášem v Lidových novinách (červen 2011).

Dostupné z URL: <http://www.ucl.cas.cz/cs/aktuality/1153-rozhovor-s-daliborem-dobiaem-v-lidovych-novinach> (3/11/2011)